
2009

Josep M. Benet i Jornet (*Panorama crític de la literatura catalana*)

Sharon G. Feldman

University of Richmond, sfeldman@richmond.edu

Follow this and additional works at: <http://scholarship.richmond.edu/lalis-faculty-publications>

 Part of the [Dramatic Literature, Criticism and Theory Commons](#), [Playwriting Commons](#), and the [Theatre History Commons](#)

Recommended Citation

Feldman, Sharon G. "Josep M. Benet i Jornet." In *Panorama crític de la literatura catalana: Segle XX de la postguerra a l'actualitat*, edited by Eric Bou, 546-49. Vol. VI. Barcelona: Vicens Vives, 1996.

This Book Chapter is brought to you for free and open access by the Latin American, Latino and Iberian Studies at UR Scholarship Repository. It has been accepted for inclusion in Latin American, Latino and Iberian Studies Faculty Publications by an authorized administrator of UR Scholarship Repository. For more information, please contact scholarshiprepository@richmond.edu.

PANORAMA CRÍTIC DE LA LITERATURA CATALANA

VI SEGLE XX

De la postguerra a l'actualitat

Director del volum

ENRIC BOU

Col·laboradors

GLÒRIA BORDONS, ENRIC BOU, FERRAN CARBÓ
CARLES CORTÉS, SHARON FELDMAN, TERESA FÈRRIZ ROURE
ORIOL IZQUIERDO, JORDI MALÉ, VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL
MARGALIDA PONS, LLUÍS QUINTANA

Coordinador de la sèrie

ALBERT ROSSICH

Vicens Vives

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb una subvenció de la
Institució de les Lletres Catalanes l'any 2009.

Aquesta obra ha estat publicada amb una subvenció de la
Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas
del Ministerio de Cultura.

Projecte editorial

ANTONI MARÍ

Coordinador editorial

RAMON MASNOU

Índex alfabètic

XAVIER PLA I MARTA PASQUAL

Disseny de coberta: Daniel López

Primera edició, 2009

© ALBERT ROSSICH

Sobre la «Presentació» i la coordinació de la sèrie.

© ENRIC BOU

Sobre «Revolució, resistència i renovació», els capítols «Temps de resistència. Neorealisme i existencialisme», «Temps de resistència. Gèneres i autors», «Llorenç Villalonga», «La renovació literària» i «Revolució cosmopolita» i la direcció del volum.

© TERESA FÈRRIZ

Sobre el capítol «La literatura durant la Guerra Civil i l'exili».

© VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

Sobre el capítol «Salvador Espriu».

© JORDI MALÉ

Sobre el capítol «Joan Oliver (Pere Quart)».

© CARLES CORTÉS

Sobre els capítols «Mercè Rodoreda» i «Pere Calders».

© FERRAN CARBÓ

Sobre els capítols «Joan Vinyoli», «Joan Fuster» i «Vicent Andrés Estellés».

© GLÒRIA BORDONS

Sobre el capítol «Joan Brossa».

© LLUÍS QUINTANA TRIAS

Sobre el capítol «Gabriel Ferrater».

© MARGALIDA PONS

Sobre el capítol «Blai Bonet».

© ORIOL IZQUIERDO

Sobre el capítol «Alguns debats recents».

© EDICIONES VICENS VIVES, S.A.

Sobre aquesta edició segons l'art. 8 del Reial Decret Legislatiu 1/1996.

Obra protegida pel RDL 1/1996, de 12 d'abril pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual.

Dipòsit Legal: B. 36.718-2009/ ISBN: 978-84-316-9435-7/ Núm. d'Ordre V.V.: Y-793/

Reservats tots els drets. Prohibida la reproducció total o parcial/ Editorial VICENS VIVES.

Avda. de Sarrià, 130. E-08017 Barcelona./ IMPRÈS A ESPANYA. PRINTED IN SPAIN.

REVULSIÓ COSMOPOLITA

ENRIC BOU I SHARON FELDMAN

<i>Introducció</i>	539
<i>Bibliografia</i>	575
<i>Baltasar Porcel: una aventura solitària</i> (Joaquim Molas)	602
<i>L'obra literària de Joan Francesc Mira</i> (Carles Mulet)	605
<i>La maduresa de Benet i Jornet</i> (Rodolf Sirera)	607
«Fugaç», de Benet i Jornet (Enric Gallén)	610
«El dia que va morir Marilyn», de Terenci Moix (Josep-Anton Fernàndez)	612
<i>Narcís Comadira: la poètica d'enformar la mort</i> (Rossend Arqués)	615
<i>Pere Gimferrer: el llenguatge poètic</i> (Arthur Terry)	617
<i>Pere Gimferrer, una poètica alternativa</i> (Enric Bou)	620
«L'hora violeta», de Montserrat Roig (Neus Real)	623
«Plany de la mort d'Enric Ribera», de Rodolf Sirera (Josep M. Benet i Jornet)	625
<i>La ficció epistolar de Carme Riera</i> (Francesco Ardolino)	626
<i>Quim Monzó: l'escriptor de més?</i> (Manel Ollé)	628
<i>Maria Mercè Marçal, novel·lista</i> (Lluïsa Julià)	632

REVULSIÓ COSMOPOLITA

ENRIC BOU*

* Els apartats dedicats al teatre d'aquest capítol (Josep M. Benet i Jornet i Rodolf Sirera) han estat redactats per Sharon Feldman.

Josep M. Benet i Jornet. L'aportació de Josep M. Benet i Jornet (Barcelona 1940) al renaixement del teatre de text és indiscutible. Es podria afirmar que Benet i Jornet és el dramaturg en vida més reconegut i estrenat de Catalunya; tanmateix, els estudis crítics a l'entorn de la seva obra han demostrat que la seva trajectòria creativa consisteix també en una història àrdua de lluita constant per defensar i reivindicar la literatura dramàtica en català i la figura de l'autor teatral en general. Com passa sovint amb els autors teatrals catalans contemporanis, gran part dels estudis dedicats al teatre de Benet es concentren en diversos pròlegs i notes introductòries —i, en algun cas, un «postfaci» (Batlle 1994)— apareguts juntament amb els seus textos publicats. Aquestes publicacions (la gran majoria preparades per Enric Gallén) són guies per al lector, aproximacions rigoroses que contextualitzen l'obra (o les obres) en qüestió des d'una perspectiva històrica i/o temàtica, la situen dins la trajectòria de Benet, aclareixen les circumstàncies de la seva gènesi i apunten la seva relació amb altres influències, dramaturgs i obres ja estrenades. Entre els casos més acabats i paradigmàtics caldria assenyalar els estudis introductoris a *El manuscrit d'Alí Bei* (Gallén 1985); *Una vella, coneguda olor* i *Revolta de bruixes* (Gallén 1991c); *Olors* i la trilogia formada amb *Una vella, coneguda olor* i *Baralla entre olors* (Gallén 2000b); *Això, a un fill, no se li fa* (Foguet 2002); *Fugaç* (Gallén 2007), i *L'habitació del nen* (Gibert 2003). Són estudis que contenen, però, escasses descripcions de muntatges teatrals específics i poques referències a qüestions teòriques de teatralitat i de recepció. Algunes excepcions a aquestes tendències es troben en els estudis publicats dins revistes i diversos reculls, com ara les aproximacions al teatre de Benet i Jornet de Mariateresa Cattaneo, que tracten la figura del calidoscopi (1995) i la funció de l'espai (1998), o dins el volum recent *El teatre de Josep M. Benet i Jornet* («*L'habitació del nen*» i altres), coordinat per Christian Camps (2006).

La vida teatral de Benet es remunta a l'any 1964, quan irromp a l'escena catalana (a l'històric escenari del Teatre Romea) amb la seva primera obra *Una vella, coneguda olor* (1963), peça d'inclinacions realistes, íntimament lligada a la vida quotidiana de la postguerra. L'obra guanya el primer Premi Josep Maria de Sagarra, i la seva estrena significa l'adveniment d'un canvi revulsiu, d'una alternativa a allò que havia estat el teatre de generacions prèvies; per exemple, l'absurd de Manuel de Pedrolo, el surrealisme de Joan Brossa o les al·legories experimentals de Salvador Espriu (Sagarra 1991). De

fet, com ha constatat la crítica, *Una vella coneguda olor*, amb el seu vibrant i autèntic retrat de la classe obrera barcelonina dels anys de la dictadura, marca la decisiva aparició a Catalunya d'una nova tradició realista d'escriptura dramàtica, comparable a l'impacte que havia tingut *Historia de una escalera* (1949) d'Antonio Buero Vallejo a l'escena madrilenya als anys de la postguerra (Gallén 1991c, 1996, 2001 i 2007; Sirera, R. 1996 i 2001).

Quant a l'evolució estètica de Benet, els crítics també han coincidit a assenyalar com, si bé els seus primers referents eren Brecht, Buero Vallejo, Espriu, Miller, O'Neill i Williams, a l'època actual aquests ja són Beckett, Bernhard, Mamet, Müller, Pinter o fins i tot Sergi Belbel (Gallén 1991a, 1991b, 1996 i 2007; Sirera 1996 i 2001). Benet, efectivament, és un dels pocs dramaturgs catalans de la seva generació que ha modificat i transformat amb encert la seva trajectòria artística segons les inquietuds estètiques i polítiques més vitals de cada període en concret. En aquesta línia, Rodolf Sirera, dramaturg coetani de Benet, observa com *Berenàveu a les fosques* (1970-1971, estrena professional 1973), *La desaparició de Wendy* (1973, estrena professional 1985), i *Revolta de bruixes* (1971-1975, estrena en castellà 1980, estrena en català 1981) formen un conjunt de peces clau, no només pel gir antirealista que provoca per a Benet la recepció decebedora de *Berenàveu a les fosques*, sinó també perquè emmarca una època turbulenta —fins i tot, de crisi— pel que fa a la seva producció literària i al teatre de text en general (Gallén 2000a; Sirera 1996 i 2001).

La crítica ha prestat atenció especial a la manera en la qual les inquietuds de Benet a l'entorn de la figura de l'autor teatral es converteixen en material temàtic que envaeix el seu univers dramàtic, expressades com un desig d'afirmar la continuïtat dels seus esforços com a escriptor en relació amb el passat i amb el futur. Així doncs, dins l'obra de Benet sorgeix una aspiració recurrent a la transcendència, un desig de copsar allò que és elusiu i efímer i de cercar una veritat intangible que sovint s'articula com la recerca de la immortalitat (Batlle 2001; Belbel 1991; Casares 1994; Cattaneo 1995; Feldman 1999 i 2005; Gallén 2007; Ordóñez 2003; Sagarra 1997; Sirera 2001). Aquest anhel de prolongar la vida i de projectar-se més enllà del que és quotidià, mundà o concret es materialitza, com observa Núria Santamaria (2006), en una complexa xarxa de vincles entre pares i fills. Per a Benet, la creació literària (i, més precisament, la literatura dramàtica) representa un altre camí a través del qual satisfer aquesta ànsia tan humana de transcendència, i l'exprimeix fins i tot, com apunta Esteve Miralles (2004), a les seves freqüents incursions en l'àmbit del teatre infantil. El tema de la immortalitat —el fet de deixar una empremta física, intel·lectual i/o artística en el món mortal— també té ramificacions que abasten la salvació de tota una cultura; específicament, la cultura catalana. En aquest sentit, les in-

quietuds de Benet estan íntimament lligades a la seva catalanitat, al fet d'adonar-se del paisatge precàriament fràgil que habiten la seva identitat cultural, el seu idioma i el seu teatre. Aquesta situació arriba a concretar-se a *Salamandra* (2005), on la dolorosa realitat d'un amfibi en perill d'extinció es converteix en metàfora de la fràgil vulnerabilitat de la tradició literària i cultural catalana (Castellanos 2005; Feldman 2005; Foguet 2006).

Amb el temps, Benet aconsegueix sortir guanyador en la seva batalla amb el Lliure, i començant el 1988 amb *El manuscrit d'Ali Bei* (1979-1984), s'estrenen a la sala del carrer Montseny quatre obres seves. Serà una curiosa conjugació d'antecedents que apareixen a la seva obra *Ai carai!* (1984), comèdia vodevilesca d'escassa profunditat intel·lectual, muntada per Rosa Maria Sardà al Lliure el 1989, i també a *La fageda* (1977), peça breu, d'estructura minimalista, dirigida per Sergi Belbel a la Sala Beckett el 1990, que desembocarà en *Desig* (1989), obra que s'estrena al Romea/Centre Dramàtic de la Generalitat sota la direcció de Belbel el 1991. La crítica, a més del mateix Belbel (1991), considera l'estrena de *Desig* un punt decisiu —potser, el més important— de gran innovació estètica en la carrera professional de Benet, i el seu impacte és tan gran que representa un moment definidor en l'evolució contemporània del teatre de text a Catalunya (Batlle 1997 i 2001; Castellanos 1991; Feldman 1999; Gallén 1991b i 1993; Ordóñez 1991; Sagarra 1991). El tàndem Benet/Belbel suposarà, doncs, una unió creativa potent i resplendent (i de força transcendència), capaç de portar el realisme teatral als seus límits. Amb una atmosfera de misteri i una transcripció poètica de paisatges interiors, l'obra presenta, com observa Gallén (1991a, 1991b i 2007), una mirada subjectiva cap endins, lluny de les inclinacions realistes i brechtianes de les primeres obres de Benet; però, també, una mirada que ja començava a presenciar-se a *La fageda*, obra que Gallén (1993) ha proclamat «Un nou model de realisme teatral».

Si *Desig* marca un abans i un després en la producció artística de Benet, també representa un moment decisiu pel que fa a les delimitacions creades per la crítica. El recull d'assais *Josep M. Benet i Jornet i la fidelitat al teatre de text* (Gallén i Gibert ed. 2001) ofereix, successivament, una aproximació a un «primer teatre» de Benet fins a *Revolta de bruixes* (Gibert 2001), una etapa de «maduresa» que va de *Revolta de bruixes* a *Fugaç* (Sirera, R. 2001) i «un darrer teatre» que comença amb *Desig* (Batlle 2001). A partir de *Desig*, es van definint altres demarcacions i agrupacions en la trajectòria de Benet, com, per exemple, el cicle format per *Desig*, *Fugaç* (1992), *E. R.* (1993) i *Testament* (1995), que conté «reflexions de caràcter íntim sobre la funció de l'amor-passió i la felicitat absoluta inassolible» (Gallén 1997), o bé, la trilogia sobre la ciutat de Barcelona formada per *Una vella, coneguda olor*, *Baralla entre olors* (1979) i *Olors* (1998), que analitza amb deteniment Cattaneo

(2002). Certament, les obres del segle XXI (començant amb *L'habitació del nen* i *Salamandra*) enceten una nova etapa.

Tot i la riquesa dels estudis existents, aquests no acaben d'abastar amb la varietat i envergadura necessàries les múltiples consideracions que demana el conjunt de l'obra de Benet. Caldria abordar encara, per exemple, una anàlisi sistemàtica de la forta presència a la seva obra del melodrama, un paradigma teatral que Benet ha cultivat, traït i soscat en repetides ocasions. També caldria un extens examen de la funció de les expressions de cultura popular —en especial les radionovel·les i els tebeos—, que han exercit una especial influència en la concepció dels seus mons ficticis. Una possible aproximació psicoanalítica i una anàlisi comparativa dels diversos muntatges (dins i fora de Catalunya) també formen part de les múltiples mirades al teatre de Benet que queden per examinar.